

Forum

Wetenschappers dragen bij aan culturele innovatie in de stad

Liane van der Linden Deze winter gaat de bus rijden. In Rotterdam en Amsterdam. Langs umlauts op ramen en cedilles op de gevels. Langs markten, winkels en bedrijventerreinen. Broeinesten van handel en nieuwe activiteiten. Een gids op de bus vertelt tijdens de theatrale tour over 'levensprojecten', over opbrengsten van migratie, over verloren dromen en het grijpen van kansen, over keihard werken. Gülers Travels heet de bus. De roadtrip die hij maakt, is ontstaan als reactie op de steeds weer oplaaierende discussie in de maatschappij over de kosten van migratie. Het project is gebaseerd op wetenschappelijk onderzoek naar nieuw ondernemerschap. Initiatiefnemers van het project zijn Imagine IC in Amsterdam en Kosmopolis Rotterdam.

Deze twee culturele organisaties ontwikkelen en regisseren grootstedelijke cultuur die ze vervolgens aan een breed publiek presenteren – tijdens exposities, via websites, in erfgoedprogramma's en in debatten. De uitgangspunten zijn participatie, culturele uitwisseling tussen de wijken en het stadscentrum, en talentontwikkeling in de brede zin van het woord. Wij pionieren kort gezegd in cultureel erfgoed van nu en van de toekomst door ons te concentreren op superdiversiteit. Jongeren en ondernemers beschouwen we daarbij als trendsetters, vertrouwd als ze zijn met digitale en transnationale netwerken. We zoomen in op superdiverse locaties, zoals winkelcentra, scholen, bedrijven – kortom de contactgebieden waar diversiteit als vanzelf én noodgedwongen leidt tot nieuwe sociale codes, omgangsvormen en cultuuruitingen.

In onze cultuurproducties willen we afrekenen met verouderde en onvruchtbare noties over migratie en herkomst van culturen en recht doen aan nieuwe visies op interculturaliteit en superdiversiteit. Daarom leggen we verband met nieuw wetenschappelijk onderzoek. Alle betrokken partijen mogen daarbij doen wat ze al doen en waar ze goed in zijn: trendsetters maken nieuwe cultuur; onderzoekers doen onderzoek; cultuurproducenten maken exposities, podiumvoorstellingen, fotoseries en films; erfgoed specialisten verzamelen erfgoed en ontwikkelen educatieve activiteiten. Maar we vragen elkaar wel nadrukkelijk om mee te kijken en elkaar aandachtig op de vingers te tikken. Want wisselwerking brengt altijd spanning met zich mee tussen de verschillende werelden en werkvelden

die elkaar ontmoeten en willen samenwerken. Imagine IC en Kosmopolis Rotterdam nemen de taak op zich van signaleren, regisseren en presenteren.

Integratiewonder

Zo stelden we al verschillende exposities en onderwijsprogramma's samen met titels als *Eigen Toko*, *Supertoko*, *Bijlmer Euro* over wat nog etnisch ondernemerschap wordt genoemd. Naar aanleiding van 400 jaar Turks-Nederlandse betrekkingen en geïnspireerd door de oratie van prof. dr. Ewald Engelen bedachten we daar eind vorig jaar een vervolg op met eerst de werktitel:

Wisselwerking brengt altijd spanning met zich mee

In Zaken: de Turken. Op basis van internationale vergelijkingen concludeerde Engelen dat die zogenoemde 'etnische ondernemers' in Nederland een waar integratiewonder teweegbrengen, waarbij Turkse ondernemers vooroplopen. Dat wonder zie je niet als de kosten, op z'n Nederlands, maar heel weinig voor de baat uit mogen gaan. Aldus Engelen.

Maar migratie 'kost' volgens internationale data nu eenmaal twee tot drie decennia, waarin mensen zich in een nieuwe omgeving settelen en (weer) rendabel worden. Niet dat ondernemers ondertussen stilzitten, integendeel. Allereerst vindt er een soort stoelendans plaats waarin Marokkaanse bakkers en Turkse slaggers de zaak overnemen van de traditionele middenstanders die bij gebrek aan opvolgers en pensionering hun nering van de hand doen. Vanuit 'etnisch' ondernemerschap, gericht op wat de eigen etnische groep nodig heeft en vraagt – van nagelverzorging tot kinderopvang – ontwikkelt zich een soort postindustriële ondernemerschap, waarbij de ondernemer steeds meer klanten van buiten de eigen groep en de eigen wijk weet te trekken. Een ondernemerschap dat zich kenmerkt door zakelijke en persoonlijke dienstverlening op allerlei gebied: van logistiek en distributie tot juridisch en financieel adviseurschap.

Liane van der Linden

is directeur van Kosmopolis
Rotterdam

Dit type 'etnisch ondernemerschap 2.0', zoals Engelen het noemt, hebben we als uitgangspunt genomen voor cultuurproductie. Onder leiding van collega-onderzoeker Katja Rusinovic van de Erasmus Universiteit Rotterdam interviewden studenten verschillende Turkse ondernemers uit Amsterdam en Rotterdam, verdeeld over de drie bovengenoemde paden van ondernemerschap: de stoelendans, de etnische economie en het postindustriële ondernemerschap. Dit leidde tot een prachtige verzameling gesprekken die zij als een soort verhalentrommel aan het Productiehuis Rotterdam hebben overhandigd. Het Productiehuis maakt er nu een spectaculaire busrit van, dwars door Rotterdam en Amsterdam, langs echte ondernemers en afgewisseld met gespeelde scènes over ondernemers en ondernemerschap. Ter introductie op de reis worden van zes geïnterviewde ondernemers videoportretten gemaakt, en zijn er relevante voorwerpen verzameld.

De helft van de voorstellingen is al uitverkocht: aan mbo-opleidingen ondernemen, aan Kamer van Koophandel-kringen, aan Turkse ondernemersverenigingen (waarvan er heel veel zijn). De andere helft wordt later aangeboden via de Rotterdamse Schouwburg en onlineticketshop aan liefhebbers van locatietheater. De videoportretten van ondernemers vormen samen met bijbehorende voorwerpen een 'grootstedelijke' aanvulling op bestaande erfgoedcollecties. Daarom werken wij ook samen met het Amsterdam Museum en het Museum Rotterdam, die de aansluiting van onze programma's op hun collecties bewaken, met Beeld en Geluid en het Nederlands Openluchtmuseum.

Erfgoedprogramma

In dat verband hebben we nu ook een meerjarig immaterieel en materieel erfgoedprogramma opgesteld onder de titel *Van Vandaag op Morgen*. Dit programma zal de komende jaren een combinatie bieden van workshops, reizende exposities, podiumvoorstellingen, erfgoededucatie en werkbijeenkomsten voor professionals. De centrale onderwerpen zijn: straat-sport als uiting van jongerencultuur, het gezamenlijk gebruik van grootbeeldschermen in winkelcentra, en *last but not least* superdiversiteit in de zorg en nieuwe netwerken van mantelzorg. Voor elk onderdeel maken we, zoals gezegd, gebruik van actueel onderzoek, iedere keer op een andere manier.

Van Vandaag op Morgen draait op de wisselwerking tussen onderzoek, presenteren en verzamelen. Als cultuurproducenten en verkenners van erfgoed willen

Imagine IC en Kosmopolis Rotterdam aan de voorkant overleggen met onderzoekers. Terwijl op hun beurt de musea zich evenmin tot de achterkant wensen te beperken en het verzamelen al vanaf het begin in het onderzoek willen integreren.

Er is nog veel te winnen door kunstenaars, onderzoekers en cultuurproducenten met elkaar te laten meekijken. Bij Gülers Travels oefenen we daar al mee. Imagine IC en Kosmopolis Rotterdam willen beide meer zicht krijgen op transnationale netwerken. Reden waarom wij beslist de restaurantketen Meram in het onderzoek willen opnemen. Meram heeft verschillende vestigingen in Rotterdam en Amsterdam en is een toepasselijke setting voor de ontstaansgeschiedenis van de döner kebab, een prachtig voorbeeld van een transnationaal recept. Want döner kebab stamt niet uit Turkije, maar is ontwikkeld in Berlijn door Turkse Duitsers voor een diverse Duitse clientèle. Onze museale partners zijn op hun beurt als echte verzamelaars geïnteresseerd in de uitvinders onder de ondernemers, die bijvoorbeeld een döner-robot ontwikkelen: een automatisch elektrisch mes met afstandsbediening dat optimale hygiëne garandeert.

In onze opzet laten de robot, de videoportretten van de restauranthouder en de ondernemer-uitvinder samen het achtergrondverhaal zien van de döner kebab en daarmee van de verschillende dimensies van actueel en transnationaal ondernemerschap. Als resultaat van de wisselwerking tussen onderzoek, cultuurproductie en erfgoededucatie. Dat is het idee.

Wij zijn opgetogen over de output van wetenschappelijk onderzoek waarmee we de door ons gesignaleerde grootstedelijke ontwikkelingen zichtbaar, herkenbaar en verzamelbaar kunnen maken. Onderzoekers en cultuurproducenten werken samen aan erfgoed van nu en in de toekomst. We zien dan ook allerlei aanknopingspunten om meteen aan de slag te gaan met Amanda Brandellero's proefschrift *The art of being different: exploring diversity in the cultural industries*. We zouden Christian Handkes werk direct willen binden aan onze toekomstige projecten over culturele economie. En als Kosmopolis Rotterdam zich in het Hart van Zuid een nieuw eigen huis voorstelt, doen we dat zeker volgens de uitgetekende lijnen van Leentje Volker.